

MØTE 3.NOVEMBER 2009 KL 1900 PÅ FOLKVANG.

Ca 100 til stede.

JOHAN SOLBERG: OPPLEVELSER FRA KONSENTRASJONSLEIREN STUTTHOF OG DØDSMARSJEN 1944-45.

Johan Solberg er 87 år gammel og vokst opp på Toten.

Under krigen kom han med i ei etterretningsgruppe . 11.mai 1944, like før han skulle ta examen artium på Raufoss blei han arrestert. Etter harde forhør på Lillehammer blei han plassert i Hamar kretsfengsel. Så gikk turen til Grini, men her var han bare 10 dager før han fikk beskjed om at han skulle sendes til Tyskland. I første omgang følte han lettelse over at han ikke skulle bli skutt. 44 menn og 18 kvinner var med på et større ammunisjonsskip ut fra Oslo 10.august 1944. De visste ikke hvor de skulle eller hvor de var. Turen tok 3 dager. Det viste seg at målet var Danzig (Gdansk).

På kaia blei damene raskt kjørt bort i lastebil. 3 timer seinere kom bilen igjen og henta mennene. Det var trangt på lasteplanet, Johan fikk en pistol i sida og beskjed om at han var den første som ville bli skutt hvis det oppsto uro blant fangene.

Det viste seg at de skulle til konsentrasjonsleiren Stutthof. Den lå ved østersjøkysten, omgitt av elv og hav på alle kanter. De måtte levere inn alt tøy og eiendeler og bade"avluses". Munn og endetarm blei også grundig undersøkt for innsmugla verdier. En velvillig tysker sørga for at de norske fikk beholde håret (unngikk snauklipping). Det var et signal om at fangevokterne ikke hadde lov å slå disse fangene.

Første natta lå de på sementgolv. Seinere kom de i ei stor brakke.

Stutthof hadde 40 brakker i drift med fra 1000 til 1500 fanger i hver. På det meste var der 60000 fanger i leiren samtidig.

Leiren var utstyrt med gasskammer for systematisk utrydding av jødekviner. 100 kvinner blei gassa hver morgen. En pulverboks i et kar utafør sjølve kammeret utvikla giftig røyk som tok livet av alle på 20 minutter. 2 krematorier hadde en kapasitet på 400 personer i døgnet. Også mange andre fanger døde i leiren.

Under leirledelsen var det oppretta en leirorganisasjon med kriminelle i rollene. Disse var brutale medhjelpere og kunne gjerne slå andre fanger i hjel.

250 norske politifolk som hadde nekta NS-medlemskap, var i en egen underleir. Disse hadde forholdsvis greie forhold, ettersom målet var å "omvende" dem.

De hadde en dansk scharfuhrer over seg.

I leiren kom det i stand ordninger med svenskepakker, danskepakker og anledning til å skrive 1 brev og motta 2 brev i måneden. Forholda blei da ganske bra for de norske fangene. Sigaretter og sardiner var de mest verdifulle byttemidlene for å skaffe mer og bedre mat. Den ordinære maten var dårlig, og det var lite av den.

Dagsrytmen i konsentrasjonsleiren:

0400: Vekking. Det var 650 i personer i den norske delen av brakka. Norske lå 2 og 2 i køyene, de andre måtte ligge 3 og 3.

0500: Frokost bestående av 1 tjukk brødiskive med margarin og 1 liter krisekaffe.

0600: Appell med telling 10 og 10. Også nattas avdøde måtte forevises og telles. Appellen kunne ta lang tid, for alle tall måtte stemme.

Etterpå marsjerte arbeidsgruppene til arbeidssteder utafør leiren. Johans gruppe skulle bygge en ammunisjonsfabrikk ca 1 km unna.

1200-1300: Middag, tynn suppe på kålrabi. En times hvil før neste arbeidsøkt.

1300-1600: Arbeid.

1600 var arbeidet slutt, men da kunne det bli lang appell hvis noen skulle straffes. Kveldsmaten var den samme som frokosten.

Ved kveldsappellen kunne det hende at fanger skulle straffes med pisking eller henrettes ved henging. 25 piskeslag var ensbetydende med dødsdom.

I jula 1945 fikk fangene tidlig fri fra arbeid for å overvære henging av 2 russere.

Man overlevde mye ved hjelp av galgenhumor. All mishandling og henrettelse gjorde fangene avstumpa. Det gjaldt å unngå å stikke seg fram.

Fanger fra andre nasjonaliteter ville gjerne ha kontakt med de norske som mottok pakker og hadde det bedre. En franskmann tilbød kurs i fransk med bl.a.

smultringer som betaling. Etter ei tid hadde nesten alle elevene gitt opp å lære fransk, men franskmannen fortsatte å møte nordmennene og få "betaling". Johan hadde kontakt med franskmannen også etter krigen.

DØDSMARSJEN:

Seinhøstes og på nyåret 1945 kunne man i leiren høre kanontorden fra øst. Det var klart at tyskerne blei drevet vestover, men konsentrasjonsfangenes skjebne var uviss.

20.januar 1945 var det 20 kuldegrader i Stutthof da fangene blei oppstilt for evakuering. Fra nordmennenes brakke stilte 1350 opp. Første dag gikk de til et ferjested over Wisla. Det blei overnatting på et jordgolv i snøstorm. Mange lå igjen døde etter de første overnattingene. Tredje dag kunne noen få sitte på en høyslede, og overnatting var da i en låve. Men de svakeste var uansett ikke i stand til å hjelpe seg.

Femte dag var været bedre. 2 karmsleder med frosne lik blei da kjørt bort fra låven, og da de begynte å gå videre, så de mange andre lik etter vegen.

Etter 10 dager på marsj kom de til landsbyen Nawcz sørvest for Gdansk. Ved optelling var 650 personer i live. Halvparten var døde. Hvis en regner med samme dødsrate for alle brakkene, er 20000 omkommet under en marsj på 200 km. Det vil si 1 død fange for hver tiende meter.

De blei liggende i leir i Nawcz i en måned og hørte hele tida kanontorden, først i sør, seinere også i vest.

En dag fikk de se tanks i lange rekker og etter hvert også fotsoldater. Det var den sovjetiske hæren. Vaktene blei nå skutt på stedet, noen etter å ha prøvd å gjømme seg blant fangene.

Fangene var plutselig fri- men hva skulle de gjøre nå? Russerne svarte først: Gehen heimat!, men så kom ordre om å gå til byen Stolp (Slupsk) der det fantes et russisk kontor som kunne utstede pass.

Under marsjen dit overnatta de på en forlatt bondegård hvor det fantes kuer og høns og hermetikk. Det blei lagd lapper og omeletter. Kontaktene med russerne ga adgang til betydelige mengder sprit. En av festkameratene bretta opp ermet og viste at han hadde armen full av armbåndsur.

Etter 3 uker på landevegen hadde Johan sting i brystet og var åpenbart sjuk. Han blei da sendt til sjukestue i Bydgoszcz der han lå i 3 måneder på en stor sal. Diagnosen var våt plevritt.

8.mai 1945 var krigen endelig over.

11.mai skulle heimsendinga av de norske fangene starte, men russerene mente det skulle skje over Murmansk. Det var liten stemning for det. Nordmennene oppsøkte en dansk leir og fikk til en annen løsning. Det gjaldt nå å komme over sonegrensa mot vest. Den lå 9 mil unna leiren, og transporten gikk med tog i kuvogn med halm på golvet og seinere i ei tømmervogn. Det var mange togsifter, og turen kom til å ta 10 dager før de nådde Lubeck. Johan var døden nær under denne transporten.

Fra Lubeck skulle turen heim gå med båt til Oslo. Johan håpte å komme fram til sin fars 50-årsdag 7.august. Men på grunn av minefaren måtte båten ankre i Drøbaksundet om kvelden denne dagen, og først 8.august kl 0700 kunne den legge til Akershuskaia.

Da faren så ham, utbrøt han "Stakkars gutt!". Han var så avmagra at han kunne legge neven rundt låret over kneet.

Johan Solberg klarte ikke å fortelle om sine opplevelser i Stutthof og under dødsmarsjen før 50 år seinere. Da begynte han å fortelle fordi han så det som en plikt å advare mot nynazismen som var i skremmende vekst. Han har også deltatt som tidsvitne på turer med unge mennesker arrangert av Aktive Fredsreiser.